

Een dik nummer, dit keer, want bijna steeds dient zich naast het Gemeenschappelijk Leesrooster ook een alternatief aan. Wie de breedte van de Schriften wil ontdekken, komt aan zijn trekken – tegelijk zal het soms ook een opgave zijn. We herhalen het adagium, de keuze wordt ter plekke gemaakt. U heeft in dit nummer genoeg materiaal in handen om het ene óf het andere spoor te volgen.

Het 'Gemeenschappelijk Leesrooster'; die titel verdient wat toelichting. Dat rooster, in het *Dienstboek* van de Protestantse Kerk in Nederland opgenomen, is toch net geen letterlijke vertaling van het anglicaanse en oud-katholieke 'Common Lectionary', het mist in de groene tijden de brieven. Ook liet het deuterocanonieke lezingen vervallen, ten gunste van canonieke. In de basis voor *De Eerste Dag*, opgenomen in *In Orde*, gingen we meer rechtstreeks terug naar het Engelstalige origineel. Lezingen uit bijvoorbeeld Sirach of Judith kunnen gewoon gelezen worden. Maar toch veranderde er wel iets: soms suggereert dit rooster (tussen haakjes) om nog wat meer te lezen. Vooral op zondagen met voor sommigen overbekende verhalen kan dat een nieuwe stimulans geven.

Drie blokken alternatief

Waar we in de herfst het slot van **Rechtters** hoorden, kunnen we in Advent een mengeling van eerdere teksten verwachten. Het zijn allemaal woorden die meespreken in de verhalen over verwachting in tijden van nood en druk. Of moeten we niet spreken van verhalen, maar eerder van beelden? In de oude kerk zie je verschillende van deze platen weer opduiken, om in de iconografie van de kerk niet te verdwijnen. Christus met de poortdeuren van de hel op zijn schouders, wie kwam op het idee als niet Simson hem voor was gegaan? Het geeft wellicht weer nieuwe vergezichten, deze reeks!

'Een ster gaat op in Betlehem', zo zingt een Christmas Carol de Bijbel achterna. Waar dan, in de

Bijbel? Ook Herodes had tijd nodig om het uit te laten zoeken. In de Kerstnacht geven we de profetie van de 'heiden' Bileam het woord. Vreemde advocaten heeft de boreling van Betlehem. De lezing uit **1 Korintiërs** eindigde vorig jaar nog voor we halverwege waren: nu gaat de aandacht voor dit boek weer door.

In februari vangt een serie lezingen uit **Ezechiël** aan. Het zwaartepunt ligt in de Veertigdagen, maar al drie weken vooraf begint de serie. U vindt in het voorwerk een inleiding van Eddy Reefhuis.

Nieuw: een lied onder de loep

Noest werkt een flinke groep mensen door, om ervoor te zorgen dat nog in 2012 een nieuw *Liedboek voor de Kerken* ingevoerd kan worden. De coördinator van het project, Pieter Endedijk, tevens redacteur van *De Eerste Dag*, zal vanaf nu in elk nummer een lied bespreken dat vast een plaats in het nieuwe boek zal krijgen. Dit keer: 'Licht in onze ogen', *Tussentijds 125*.

Redactie en medewerkers

In mei 2011 kwamen redactie en vele medewerkers bijeen, in klooster Koningoord, Arnhem/Oosterbeek. Hier maakte Marleen B. Berg een foto van uw schrijvers. Voorste rij, van links naar rechts: Dicky van der Deijl, Roel Bosch, Gerben Westra, Karin van den Broeke. Staande, van links naar rechts: Leo van den Bogaard, Aad van der Deijl, Jaap Doolaard, Geertien Morsink, Irma Pijpers, Klaas Touwen, Hillie van der Weg, Anneke Meiners, Anneke van Wijngaarden, Henk Schoon, Pieter Endedijk, Lidwien van Buuren, Nico Vlaming.

U ziet, de vreugde springt van de foto af; we wensen ook u een vreugdevolle voorbereiding van vele goede diensten en vieringen!

Namens de redactie, Roel A. Bosch

Wij gedenken...

Met verdriet namen we kennis van het overlijden van Barbara Leijnse, pas 44 jaar oud. Jarenlang schreef ze voor *De Eerste Dag*, zorgvuldig en betrokken op de praktijk. 'Maria stelt zich open voor het bevrijdend alternatief, al heeft ze nog wel een vraag', zo schreef ze bij Lucas 1,26-38, 21 december 2008. Bevrijding erkennen én vragen stellen – we zijn dankbaar voor de manier waarop ze dat ook in haar exegetische bijdragen aan *De Eerste Dag* kon doen. We wensen hen die haar zo missen kracht toe.

*Namens de redactie,
Roel A. Bosch*

V: Onze hulp is in de naam van de Eeuwige
K: die hemel en aarde gemaakt heeft,
V: die trouw blijft tot in eeuwigheid,
K: die ons nooit in de steek laat.
V: Vrede van God, van zijn zoon Jezus Christus, voor u.
K: Vrede voor alle mensen.
V en K: Amen

Rond de thema's die in de oorspronkelijke brief naar voren komen, krijgen de kinderen wekelijks een fictieve brief van Paulus mee naar de kindernevendienst. De voorganger legt uit dat het hier gaat om een brief die lijkt op de brieven die mensen in de allereerste gemeenten van Paulus ontvingen. Per zondag kan de kindernevendienstgroep kiezen of zij terugschrijft of niet. Als de kinderen met een brief terug in de kerk komen, verdient deze het om voorgelezen te worden.

8 januari, bij 1 Korintiërs 6,9-20 Thema: 'Gekocht en betaald'

Beste kinderen,
'Jij bent de baas niet over mij,' hoorde ik laatst een meisje roepen tegen haar grote broer. 'Ja maar, je doet gevaarlijk,' riep haar broer ontredderd terug. Het meisje wandelde rustig verder. Haar armen wijd, haar voeten steeds één voor één vooruit op het stenen randje langs het water. Wie van hen had gelijk? Het meisje of de jongen? Heeft het meisje gelijk, als ze beweert dat haar broer haar niet zomaar kan vertellen wat ze moet doen? Heeft de jongen gelijk, als hij zijn zusje waarschuwt voor gevaar? Is de jongen te voorzichtig en ontnemt hij zijn zusje de ruimte om haar eigen leven te leiden? Of probeert hij haar terecht te beschermen? Ziet het meisje hoe gevaarlijk het is wat zij doet? Of valt het wel mee met het gevaar en schat zij haar mogelijkheden goed in? In Bijbelse verhalen leren we God kennen als iemand die veel voor ons over heeft en die wil dat het goed gaat met ons. Ieder mens is kostbaar in de ogen van God. Als jullie nog eens iets ondernemen dat 'op het randje' is, denk dan ook aan hoe God naar jou en naar andere mensen kijkt.
Paulus

15 januari, bij 1 Korintiërs 7,25-40 Thema: 'Ik zou willen dat u geen zorgen hebt'

Beste kinderen,
Hoeveel tijd besteden jullie aan buiten spelen? Aan gamen? Aan lopen met de hond? Aan samenzijn met vrienden? Aan knutselen? Aan huiswerk? Aan helpen in huis? Zijn jullie tevreden over de manier waarop jullie je tijd besteden? Wat vinden jullie echt leuk om te doen? Wat vinden jullie echt belangrijk? In Bijbelse verhalen leren we God kennen als iemand die ons gunt dat we leuke dingen kunnen doen, maar die wel van ons vraagt dat we ook in de gaten houden wat echt belangrijk is. Televisie kijken is leuk, maar niet als je zo lang wilt blijven kijken dat je daardoor te laat op school komt. Huiswerk maken is leuk, maar niet meer als je nooit eens ontspant. Gamen is leuk, maar niet meer als je geen trek in je eten hebt, omdat je niets anders wilt dan je spel verder spelen. Als je weer eens baalt van iets leuks waar je vanwege de tijd mee moet stoppen, vraag je dan af wat het belang is van het andere dat eerst moet. Hopelijk helpt het je!
Paulus

22 januari, bij 1 Korintiërs 8,1-13 Thema: 'Alleen de liefde bouwt op'

Beste kinderen,
Zitten er bij jullie slimme kinderen in de klas? Zitten er bij jullie handige kinderen in de klas? Zitten er bij jullie sportieve kinderen in de klas? Zitten er bij jullie aardige kinderen in de klas? Bij welke groep horen jullie zelf het liefst? Bij één groep, of bij meer groepen? Of juist nog bij een heel andere groep? Vroeger wilde ik altijd horen bij degenen die slim en braaf waren. Toen heb ik het woord 'wijs' leren kennen. Wijs ben je, wanneer je alles wat je hebt aan slimheid, sportiviteit en handigheid weet te gebruiken, maar wel zo dat je dat steeds doet met een gevoel van liefde voor ieder die je tegenkomt. Want liefde is het allerbelangrijkste dat er is tussen mensen. Zo heb ik het van God geleerd. Ik wens jullie veel wijsheid en liefde toe in jullie leven.
Paulus

29 januari, bij 1 Korintiërs 9,1-18 Thema: 'Wat is nu mijn loon?'

Beste kinderen,
Pas vroeg iemand me waarom ik deze brieven eigenlijk schrijf. Zou ik hier veel geld mee verdienen? Op zichzelf zou daar niets mis mee zijn. Ik moet ook eten en drinken. Zoals een dokter, een juffrouw en een bankmedewerker loon krijgen voor het werk dat zij doen, zo zou ik met het werken aan deze brieven ook geld kunnen verdienen. Het zou echter wel eens zo kunnen zijn, dat een dokter wel blij is met het geld dat zij verdient met haar werk, maar dat de vreugde om een leven dat zij gered heeft nog een veel groter cadeau is in haar leven. Zo schrijf ik mijn brieven. Ik hoop dat ze in jullie leven het zaadje van geloof, hoop en liefde neerleggen, dat ook in mijn leven ooit is gezaaid. Voor mij is er niets zo mooi als het zien van liefde, vertrouwen en hoop. Kunnen jullie voorbeelden noemen van wat ik graag zie?
Paulus

Karin van den Broeke

Ezechiël: de harde waarheid

De ballingschap in Babel is, net als bij Jesaja en Jeremia, het historische gegeven van Ezechiël. Met die twee andere grote profeten deelt hij ook de opmerkelijke analyse, dat die ballingschap niet allereerst het gevolg is van de machtspolitiek van de grote mogendheden, maar van het onrecht in Israël zelf. Zie in Ezechiël 34 de beroemde rede tegen de herders die de schapen alleen voor hun eigenbelang houden en direct daarop tegen de sterke schapen die de zwakke aan de kant schuiven – het recht van de sterkste heerst op verschillende niveaus.

Wij vatten dat recht van de kleinste meestal op als moreel gebod: zo zou het eigenlijk moeten. Ik heb de indruk, dat de profeten het ook heel realistisch zien: als klein land en klein mens kom je verder met het recht van de kleinste dan met pogingen om jezelf sterk te maken, zeker als het niet alleen om jezelf gaat maar ook om al die andere kleine landen en mensen.

Moge God je hardmaken

Ezechiël onderscheidt zich van de andere twee, omdat hij ook profeet *in* de ballingschap is (1,1). Hij hoort bij de aanzienlijken, die samen met koning Jozakin bij de eerste inname van Jeruzalem in 597 voor Christus door koning Nebukadnessar in ballingschap worden meegenomen naar Babel (zie 2 Kon. 24,14-17). De ballingschap is ook het vertrekpunt van zijn dateringen (Ez. 1,2vv), waarbij opvalt dat in vers 33,21 die ballingschap niet langer de ballingschap is van de koning, maar 'onze ballingschap'.

In die ballingschap heeft hij een harde boodschap: de ballingschap hoeven niet te hopen op terugkeer, op herstel. Die hardheid hoor je al in zijn naam: 'Moge God je sterk maken' betekent die. Maar in Ezechiël 3,8 en verder blijkt dat vooral te betekenen, dat deze God hem hardmaakt, keihard, letterlijk. Niet Jeruzalems herstel, maar Jeruzalems definitieve ondergang moet Ezechiël aankondigen. En dat niet als ongeluk, maar als teken van de aanhoudende en daadwerkelijke betrokkenheid van deze God (zie Ez. 24,24). Hoe hard die boodschap is, maakt datzelfde hoofdstuk duidelijk, door de ondergang van stad en tempel te verbeelden met de plotse linge dood van de vrouw van de profeet en het verbod om haar te rouwen.

Kathedraal

Ondergang is niet de uiteindelijke boodschap van Ezechiël.

Algemeen wordt het boek in drie stukken verdeeld. Na het openingsvisioen (hoofdstuk 1-3) volgt in de hoofdstukken 4-24 een reeks oordeelspreuken tegen Israël. In de hoofdstukken 25-32 wordt dat oordeel verbreed over alle omringende volken. In hoofdstuk 33 begint dan de omkeer met het daadwerkelijk bericht van de val van de stad. In de hoofdstukken daarna maakt dat oordeel de weg vrij voor een nieuw begin – de dorre doodsbeenderen die herleven in hoofdstuk 37 – en het visioen van de nieuwe tempel, van waaruit het land en heel de aarde opnieuw worden begrepen en er uiteindelijk ook ruimte blijkt voor opnieuw een stad die de naam draagt: 'JHWH is daar' (Ez. 48,35). Daarmee eindigt het boek. De hoofdstukken 38 en 39 vormen met de strijd tegen Gog van Magog de pendant van het oordeel over de volken in de hoofdstukken 25-32.

In de inleiding op het boek Ezechiël in de herziene Willibrordvertaling (1995) worden de verschillende delen van het boek vergeleken met een kathedraal. Het openingsvisioen is het voorportaal, de hoofdstukken 4-24 het lage en donkere schip waar je door moet, de hoofdstukken 25-32 de verbreding in het transept en vanaf hoofdstuk 33 begint het koor, met aan het eind steeds meer het licht waar heel het gebouw op gericht is.

Inderdaad loopt er naar dat laatste vers: 'JHWH is daar' (48,35) een spoor door het hele boek. Van hoofdstuk 5 tot hoofdstuk 39 wordt op 67 plaatsen als motief genoemd, 'dat jullie/zij zullen weten dat Ik JHWH (er) ben' (niet: 'dat Ik JHWH ben' – JHWH is een eigenaam, geen predikaat). Dat is de doorgaande lijn en daarmee worden uittocht (Ex. 20,2: 'Ik ben JHWH jullie God') en verbond (Lev. 18-26: 'Ik JHWH ben (er)') aan de orde gesteld. En net als in Leviticus (26,44-46) is ook in Ezechiël (20,44) die JHWH zelf de reden voor de omkeer die Hij brengt. Niet de bekering van het volk of het hulpgeroep ervan, maar de trouw van deze JHWH brengt die omkeer tot stand.

Ruïne van ontaarding tegenover trouw van JHWH

Maar op weg naar dat licht moeten we dus door dat schip van de kathedraal. Dat dat laag en donker zou zijn, zoals de inleiding in de Willibrord wil, lijkt me nog een eufemisme. Wat in het eerste deel van Ezechiël wordt verteld, heeft meer van een ruïne dan van gebrandschilderde ramen. Ik noemde al de dood van Ezechiëls vrouw. Daaraan vooraf gaan honger, verwoesting en ontwijding. Ezechiël is priester – niet voor niets

begint in het laatste deel van het boek het visioen van herstel met een nieuwe tempel. Maar hier, in het eerste deel, ziet hij in een verwoestend visioen, hoe de heerlijkheid van JHWH de tempel van Jeruzalem verlaat (11,23). En in hoofdstuk 16 wordt de verwording van de dienst aan deze JHWH van de uittocht tot algemeen gangbare godsdienst neergezet als de ontaarding van liefde en erotiek in lege lust en kale, afschrikwekkende naaktheid – godsdienst kan mensonterend zijn, vaker dan ons lief is.

Dat niets ontziende oordeel is werkelijk de keerzijde van de niet aflatende trouw van diezelfde JHWH. Dat maakt het openingsvisioen (hoofdstuk 1-3) duidelijk. Bij de vier onvoorstelbare wezens – eerder een gevelfront dan een voorportaal, zou ik zeggen – is de grootste verrassing die stem. Aan de ene kant gaat die boven die wezens uit, maar aan de andere kant blijkt die niet gericht op imponeren, maar wil die het mensenkind op zijn voeten zetten (1,26-2,1). Van die geest die dat mensenkind dan inderdaad op zijn voeten zet (2,2) loopt een rechtstreekse lijn naar hoofdstuk 37, waar die geest precies hetzelfde doet met die dorre doodsbeenderen. Maar in hoofdstuk 2 wordt de profeet op zijn voeten gezet om de kinderen van Israël de harde waarheid te zeggen. Zonder omhaal worden zij betiteld als rebellerend heidenvolk. Wat hun betreft, is alle verschil tussen geschiedenis van bevrijding en strijd om het bestaan of strijd om de macht verdwenen. Maar deze JHWH houdt vast aan het verschil tussen bevrijdende waarheid en verslavend bijgeloof, of Israël nu meedoet of niet (2,4.7; 3,10.27). Doen ze niet mee, dan wordt desnoods hun ondergang teken van de trouw van deze JHWH. Ook hier staat keer op keer: 'Dan zullen jullie/zij weten dat Ik JHWH (er) ben.'

Bitter en zoet?

Met die boodschap kan de profeet uiteraard niet uit de voeten. Die overweldigt hem – JHWH spreekt niet alleen tegen hem, Hij grijpt hem ook vast. 'De hand van JHWH was op mij' staat er met grote regelmaat. In het visioen van de verwoesting van Jeruzalem en de ontwijding van de tempel wordt de profeet er letterlijk aan zijn haren bijgesleept (8,3). Wanneer hij aan het eind van het openingsvisioen opnieuw op zijn voeten wordt gezet (3,24) gebeurt dat in het dal (3,22.23). En ja: het enige andere dal in Ezechiël is dat dal in hoofdstuk 37, waar het wonder de uitzichtloosheid doorbreekt. Maar in hoofdstuk 3 is het toch allereerst het dal van die uitzichtloosheid.

Eerste zondag van Advent

kleur: paars

Gemeenschappelijk Leesrooster

ot: Jesaja 64,1-9
 ap: Psalm 85
 ep: 1 Korintiërs 1,1-9
 ev: Marcus 13,24-37
 zl: Gezang 122

Alternatief

ot: Rechters 5

Oud-Katholiek Kerkboek

int: ant: Psalm 25,1-3
 ps: Psalm 25,4
 ot: Jesaja 64,1-9
 gr: Psalm 85
 ep: 1 Korintiërs 1,1-9
 hv: Psalm 112,4,7
 ev: Marcus 13,24-37

Romeins Missaal

int: Psalm 25,1-3
 ot: Jesaja 63,16b-17,19b; 64,2b-7
 ap: Psalm 80,2-3,15-16,18-19
 ep: 1 Korintiërs 1,3-9
 hv: Psalm 85,8
 ev: Marcus 13,33-37

Luthers Dienstboek

'Ad te, Domine, levavi'
 int: ant: Psalm 25,1-2a
 ps: Psalm 25,4-6
 LB Psalm 25:1,2,3
 ot: Jesaja 40,1-11 (5,1-8)
 gr: LB Psalm 25:(4),6 (Psalm 85)
 ep: Romeinen 13,11-14a
 hv: Psalm 122,1
 ev: Matteüs 21,1-9
 zl: Gezang 122

Bij de dag

Verwachting

De adventstijd wordt gekenmerkt door verwachting. In deze weken kijken wij verwachtingsvol uit naar het komende kerstfeest, waarop wij de geboorte van Jezus vieren. Maar de verwachting gaat ook dieper. Altijd weer immers verwachten wij Gods heilvolle handelen in onze wereld. En de adventstijd is bij uitstek de periode in het kerkelijk jaar om daar bij stil te staan.

Op deze eerste zondag van Advent zingen wij traditiegetrouw Psalm 25: "Ik Blijf U al den dag verwachten". En tal van adventsliederen vertolken eenzelfde gevoel van gespannen verwachting, zo bijvoorbeeld het gezang dat voor vandaag als zondagslied staat aangegeven: "Kom tot ons, de wereld wacht" (Gez. 122).

Ook de Schriftlezingen staan in het teken van de verwachting van Gods komen in de wereld. Uit het evangelie wordt op deze eerste adventszondag een stukje gelezen uit de rede over de laatste dingen. In deze woorden van Christus gaat het over de eindtijd en zijn wederkomst. Wij lezen vanaf deze zondag volgens de reeks van het B-jaar. Dat betekent dat de evangelielezingen hoofdzakelijk uit het evangelie naar Marcus genomen zijn. Zo ook deze zondag: Marcus 13,24-37.

Het is een spannende keus wat men voorafgaande aan dit evangelie zal lezen. De gebruikelijke lezing volgens het Gemeenschappelijk Leesrooster is Jesaja 64,1-9. Dit indrukwekkende profetische gedeelte bevat een hartstochtelijke oproep tot God om de hemel open te scheuren en zich te manifesteren op aarde (vgl. Gez. 35). Ons Oecumenisch Leesrooster stelt nu echter als alternatief voor om op de vier adventszondagen enkele gedeeltes uit het boek Rechters te lezen. Dat is een waagstuk, want het biedt geen voor de hand liggende verbindingen tussen de eerste lezing en de evangelielezing. Maar juist in Rechters gaat het wel om de vraag, of men in de harde wereld van machtsdrift en strijd ook iets van Gods werkzaamheid kan verwachten.

Voor de eerste adventszondag staat Rechters 5 aangegeven. Dat is het overwinningslied van de vrouwelijke rechter Debora en de veldheer

Barak. Wanneer men deze tekst in de kerkdienst leest, zal er wel een inleiding aan vooraf moeten gaan, waarin Rechters 4 wordt samengevat. Dat hoofdstuk biedt immers een beschrijving van de gebeurtenissen die aanleiding gaven tot het danklied. De belangrijkste notie in het lied is, dat de overwinning te danken is aan de Heer. Hij zorgt ervoor dat heel de natuur zich tegen de vijand richt: aardbeving en onweer begeleiden zijn ingrijpen en zelfs de sterren aan de hemel strijden mee. Toen een paar jaar geleden Debora ook in het leesrooster naar voren kwam, vroeg de redactie van *De Eerste Dag* mij om een lied bij Rechters 5 te maken. Het bleek namelijk de enige Bijbelse lofzang te zijn, waar geen berijming in het Nederlands van bestond. Ik maakte onderstaande tekst, gedacht op de melodie van Psalm 81; in die psalm gaat het immers eveneens over de verwachting van Gods ingrijpen: Hij is onze sterkte.

Het lied van Debora en Barak (Re. 5) op de wijs van Psalm 81:

1. *Zing voor onze Heer!
Hij zag al ons lijden
en Hij daalde neer:
in natuurgeweld
kwam Hij aangesneld
om ons te bevrijden.*
2. *Heel de aarde beeft,
woeste stromen kolken.
Zie, de hemel geeft
voor zijn strafgericht
in het sterrenlicht
water uit de wolken.*
3. *Hij spreekt allen aan,
man en vrouw tezamen,
dat zij Hem verstaan
in zijn harde strijd
voor gerechtigheid
en zijn recht beamen.*

Jan Peter Schouten

Bij Marcus 13,24-37

Wanneer?

'Mama, wanneer wordt de baby geboren? Komt die morgen?' In het begin vraagt Sander het wel elke dag aan zijn moeder. Hij kan niet wachten. Maar dan komt zijn verjaardag ertussendoor en de herfstvakantie. Hij vraagt niet meer naar de baby. Nu de wieg van zolder wordt gehaald en mama de kleine kleertjes gaat wassen, begint hij het weer te vragen. 'Mama, wanneer wordt de baby geboren? Komt die morgen? Ik ga vannacht niet slapen. Ik blijf wakker, dan ben ik er als eerste bij.' 'Dat is heel lief van je schat,' zegt mama, 'maar ga jij lekker slapen. Papa en mama blijven wel wakker en als de baby er is, ben jij de eerste die we roepen.'

Verwerking:

Wat heb je allemaal nodig voor de komst van een baby? Teken de benodigde spullen, knip ze uit, en hang ze aan een waslijn.

Gebed door een kind

Goede God,
 Het wachten duurt zo lang.
 Wanneer komt de vrede,
 veel mensen zijn nu bang.
 Oorlog, honger en verdriet,
 mensen zien uw liefde niet.
 Kom met uw licht,
 geef ons hoop,
 op de toekomst gericht.
 Amen.

Annemarie Hagoort

Bij de tekst

Maandverband in de bijbel

Bij Jesaja 64,1-9 en Marcus 13,24-37

Eerste Advent: één kaarsje brandt er tussen het groen. Het roept al een beetje de kerstsfeer op. Helemaal niet in de kerstsfeer zijn de lezingen van deze zondag. Deze sluiten eerder nog aan bij de laatste zondagen na Pinksteren, over de schapen en de bokken, over de voleinding, de Grote afrekening. Jesaja bidt dat God zal neerdalen uit de hemel als een vuur, dat tegelijk verbrandt en reinigt. En in het evangelie zien we de kosmos wankelen bij de wederkomst van de Zoon des Mensen. Dit soort apocalyptiek komen we in de bijbel vaak tegen. Er zit naast iets hoopvol ook iets vreeswekkends in: wat zal er dan met ons gebeuren?

Vier logoi

Dit evangelie is een stukje van een lange toespraak van Jezus over de eindtijd of eerder een viertal *logoi*, die de evangelist bij elkaar heeft gezet: de komst van de Mensenzoon, de gelijkenis van de vijgenboom, de nabijheid van de eindtijd en de gelijkenis van de knechten die wachten op de heer des huizes. Deze vier *logoi* worden bij elkaar gehouden door

Marcus 13,24-37

dezelfde thematiek: verwachting, hoop en vrees. En over de nabijheid van *die dag*, waarop niets bij het oude zal blijven. Een gedachte die nu voor de hand ligt, is: als Jezus dat in die tijd heeft voorspeld als iets van de directe toekomst, dan heeft Hij zich blijkbaar vergist. Want nu, zoveel eeuwen later, is de Mensenzoon nog steeds niet teruggekeerd; de zon, maan en sterren staan als nooit tevoren aan de hemel. En in vele opzichten is er niets nieuws onder de zon. De mensen zijn geen haar beter dan toen, en er is nog evenveel, misschien wel nog meer onrecht. Heeft Jezus zich vergist? Je zou het haast zeggen.

Weest waakzaam

Maar dan vraag ik me af: is het wel zo verkeerd om je God zo dichtbij voor te stellen, niet alleen in de ruimte, maar ook in de tijd? 'Gods Rijk staat om de hoek, weest daar klaar voor,' zei Jezus. Voor ons, mensen, is die gedachte niet altijd welkom. Menselijk en vanuit onze wereld gezien is de tijd nooit rijp, of de heer des huizes nu 's avonds komt of om middernacht of bij het hanengekraai van de morgenstond. Verwachten als levenshouding is belangrijker dan een uitspraak over tijden en plaatsen. Over die houding gaat het ook steeds in het evangelie van vandaag. Er staat steeds weer: weest waakzaam! (Mar. 13,35) Mijn eerste reactie als ik dat hoor, is een lichte irritatie. *Ontwaakt* is het lijfblad van de Jehova's Getuigen. Zet nu Jezus zelf een voet tussen onze deur? Is ons leven nog niet rusteloos genoeg? Als iedere morgen de wekker al roept: word wakker!, moet dan het evangelie dan ook als een specht tegen ons gehoorbeen kloppen? Is dat goed nieuws? Hier ligt een misverstand. De waakzaamheid waar Jezus toe oproept, is iets heel anders dan de rusteloze bedrijvigheid van ons leven. Het is precies het tegenovergestelde. Steeds maar bezig zijn, heeft vaak tot doel om een echt ontwaken te voorkomen. Keihard werken is iets anders dan waakzaam zijn. Het kan een vlucht zijn voor een beangstigende werkelijkheid.

Schokkend

Jezus' beschrijving van de voleinding is steeds aan de ene kant hoopvol, aan de andere kant bedreigend. Dat klopt ook eigenlijk wel met onze ervaring: er is een grensvlak tussen redding en gevaar. We kunnen zo in onze slaap-wereld weggevlucht zijn, dat de gedachte aan ontwaken bedreigend is. We klampen ons vast aan veiligheid en zekerheden. Een pro-

feet als Jesaja schuwt het niet om zijn hoorders te schokken. Hij vraagt zich af: wat is er in onze slaap-wereld gebeurd met onze gerechtigheid? En dan zegt hij tegen zijn joodse volksgenoten, die vaak zo bezig zijn met reinheid dat ze dreigen te vluchten in een soort geestelijke smetvrees: 'onze gerechtigheid is als het kleed van een menstruerende vrouw' (*begeed 'iddim*, Jes. 64,5). Nogal schokkend deze vertaling (van de NBV). Eigenlijk gaat het over een opgevouwen lap, een soort maandverband. De vertalers van de NBG 1951 moeten gedacht hebben: dat kun je in de kerk toch niet zeggen. Ze hebben het wat netter gemaakt: 'een bezoedeld kleed'. Maar Jesaja laat zijn hoorders bewust griezelen. Hij irriteert. Niet om te irriteren, niet om de grenzen van het betamelijke op te zoeken, maar om de mensen wakker te schudden: wat zijn we nou voor leven aan het leven? Uiteindelijk is Jesaja's boodschap opbouwend. Hij wil een nieuw begin.

Schrik

Ook Jezus maakt zijn leerlingen duidelijk: jullie kunnen eindelijk beginnen zelf te leven in plaats van geleefd te worden, door te kijken naar welk doel in je leven het best bij je past. Door een eigen levensinhoud te vinden, waarvan je kunt zeggen: hiertoe laat God mij leven. Zo geeft de huisheer in de gelijkenis aan ieder van de knechten een eigen taak gedurende de tijd dat hij weg is (Mar. 13,34). Het besef van die eigen opgave brengt vaak een verandering in ons leven teweeg. En juist daartegen zien we zo vaak op. Dan zeggen we maar: ach, het is zoals het nu is toch ook niet slecht. Die schijnwereld zal moeten instorten. Dat kan heel ingrijpend zijn in een mensenleven; het kan werkelijk zijn alsof de sterren van de hemel vallen, alsof de kosmos wankelt. En zo jaagt soms datgene wat ons redden kan ons eerst schrik aan. Dit alles wil niet zeggen dat iedere schok een heilzame schok is. Een crisis in een mensenleven, verlies van werk, verlies van gezondheid, verlies van een partner, een ouder, een kind – we gedenken het vandaag. Daarbij voel je ook de zon verduisterd worden, de maan haar glans verliezen en de aarde wankelen. Maar daarvan kun je niet zomaar zeggen: het zal wel ergens toe dienen. Dat is niet genadig. Genadig is het als een roep om te ontwaken op tijd komt. Als de schok het leven bréngt. Dat is de betekenis van de profetie in de Advent.

Peter Feenstra

Bij de tekst

Het lied van Debora

Bij Rechters 5

De 'historische' achtergrond van het lied van Debora vormt het laatste gewapende conflict met de grote Kanaänitische enclave in het dal Jizreël. De Kanaänieten zijn goed getraind en bewapend, met meer strijdwapens dan farao indertijd, tegenover de Israëlitische boeren: bang, slecht bewapend en ongeïfend (Re. 4,3; vgl. Ex. 14,7). Het verhaal (Re. 4) geeft achtergrondinformatie die in het lied (Re. 5) niet voorkomt. Het lied op zijn beurt nuanceert het verhaal, door bijvoorbeeld de stammen te noemen die meevechten. Het zijn de stammen die blootstaan aan de aanvallen van de Kanaänieten en die van het gebergte Efraïm die solidair zijn met Debora, die daar geboren is. Het is onduidelijk welke de originele tekst is en welke het commentaar, welke ouder is en welke jonger. De redactie van de Hebreeuwse bijbel heeft ze bij elkaar gezet, omdat zij elkaar aanvullen en het conflict uit verschillende invalshoeken beschrijven. Het verhaal gaat meer over het menselijke handelen en het lied meer over de goddelijke achtergrond.

De taal van het lied maakt impliciet duidelijk wat expliciet in het verhaal staat: Debora is de hoofdfiguur en Barak is van haar afhankelijk: 'Debora zingt en Barak (...)' (Re. 5,1). Zij begint kort en krachtig met: *bifroa peraot* (...) (5,2). *FaRA* betekent: vrijlaten, loslaten, zich van iets ontdoen.

Me'am Lo'ez¹ geeft drie interpretaties: 1) de mensen hebben zich van de Tora 'vrijgemaakt'; 2) de Israëlieten werden wild en wetteloos, beïnvloedden de buurvolkeren en werden door hen weer aangevallen (vgl. 4,1-3); 3) God zette de Kanaänieten hun gruwelijkheden betaald, Hij 'ontdeed zich' van hen. Het vervolg van de zin beschrijft de oplossing van het probleem: de omkeer van de Israëlieten, waardoor God gezegend wordt.

Kronkelpaden

Het lied is aan machthebbers van buiten gericht: er zijn nog geen koningen in Israël. Debora spreekt tegen dat zij vooral zichzelf zou prijzen. Zij zingt voor de Eeuwige, wat niet wegneemt dat zij in het lied zeer zelfbewust optreedt. Vervolgens herinnert zij aan het verbond van de Eeuwige met Israël (5,3). Uit Seïr, uit Edom komen (5,4), betekent van de nakomelingen van Esau afstammen. Volgens de *midrasj* bood God alle volkeren de Tora aan, ook de Edomieten, maar niemand wilde haar,

1 Rabbi Shmuel Yerushalmi, *The Book of Judges*, Me'am Lo'ez, New York/Jerusalem 1991, Anthologie van Joodse commentaren op Rechters.

tot Israël, nakomeling van de jongere broer van Esau, bij de Sinaï 'ja' tegen haar zei.² De hier beschreven reactie van de natuur, zelfs van de Sinaï, herinnert aan de gave van de Tora tóén (5,4-5). Debora wijst daarmee op het verbond en de verantwoordelijkheid die het volk toen op zich heeft genomen. Debora's voorganger, Sjamgar (5,6; zie 3,31), kon de mensen niet terugbrengen op de rechte weg van de Tora, er waren alleen nog kronkelpaden. Toch waren er leiders onderweg die mensen ondanks de onderdrukking hielpen op die weg. Ter illustratie van hun moed rijden zij op opvallende, witte ezels (5,10). Jaël wordt in een adem met Sjamgar genoemd, alsof zij ook rechter was (5,6). Volgens Me'am Lo'ez wordt over drie soorten in deze situatie moedige geleerden gesproken (5,9-10): leraren die op hun ezels de Tora naar de mensen brengen, rechters die zitten en rechtspreken en leerlingen op weg die over de Tora discussiëren. Dan is het tijt gekeerd en zijn de Israëlieten vrij om God hardop te prijzen (5,11). Daarvoor lagen zelfs tussen de waterplaatsen sluipschutters om hen te doden (vgl. 5,11 NB).

De verkrachter verkracht

Het meest intrigerende is de moordscène (5,24-27). Tenachon³ beschrijft haar als een 'dynamisch crescendo van splijten, verbrijzelen, doorboren (...) felle contrasten, neergezet in robuuste lijnen'. De daad van Jaël wordt gedetailleerd beschreven: ze gaat bijna professioneel, zonder aarzeling te werk. In het verhaal (4,17v) ontmoeten wij een moederlijke en tamme Jaël die strategisch de moord voorbereidt. De tekst overstelpt ons met seksuele connotaties, waarin Sisera de indruk wekt 'thuis' te zijn in de tent van Jaël, de vrouw van een vooraanstaande man. Zij is geen hoer die een man uitnodigt binnen te komen. Het in 'haar tent willen binnengaan', 'dorst hebben' en 'water willen drinken' zijn eufemismen voor geslachtsgemeenschap. Jaëls reactie en de moord laten zien dat er meer aan de hand is. Niemand heeft haar de opdracht gegeven om Sisera te vermoorden. Gezien het fallische karakter van het moordwapen, komt het idee op dat Sisera haar daarvoor vaker verkracht heeft. Nu grijpt zij de gelegenheid aan om zich 'vrij te maken' van haar kwelgeest: de verkrachter verkracht.⁴

2 Mechilta de Rabbi Jisjma'el, *midrasj*verzameling op Exodus, 2^e eeuw, op Ex. 20,2.

3 Tenachon op de profeten 2, *Sjof'tiem*, Hilversum 1987.

4 Vgl. Dick Boer, De verkrachter verkracht. In: Hanna van Dorssen e.a. (red.), *En zij lachte en het lichte. Sceptis als grondslag voor het zien van vrouwen. Voor Grietje van Ginneken*, 1989, 39-42.

Deze interpretatie maakt aannemelijk waarom Jaël in het lied zo hard overkomt: de moord is een omkering van wat hij haar aangedaan heeft. Zoals hij bij haar is binnengedrongen, zo dringt zij met de tentpin bij hem binnen. Hij valt tussen haar voeten alsof zij hem uit haar verrijdert. Het lijkt op een geboorte. En direct daarna komt contrasterend de echte moeder (5,28), die passief, als het ware gekluisterd, op haar zoon zit te wachten die niet thuis zal komen. Zij weet wat er met vrouwen gebeurt die in een oorlog buitgemaakt worden en lijkt het niet erg te vinden.

We zouden hier met een stuk vrouwenliteratuur in de bijbel te maken kunnen hebben.⁵ Debora, de rechter – als enige in het boek 'rechtsprekend' opgevoerd, de andere *sjofetim* zijn bestuurders, leiders, aanvoerders – de profetes, de bevelhebster van een leger, zelfbewust, ziet Jaël als gezegend. Niet omdat zij een moord begaat, maar omdat zij voor zichzelf opkomt en vooral omdat zij, de vreemdelinge, partner van God blijkt te zijn: zij brengt tot een einde wat Hij begonnen is (4,15).

Kristin Ritsert

5 Verdere literatuur: Fokkelien van Dijk-Hemmes, *Sporen van Vrouwenteksten in de Hebreeuwse Bijbel*, Utrecht 1992; Atalya Brenner, *A Triangle and a Rombus in Narrative Structure: A Proposed Integrative Reading of Judges IV and V, Vetus Testamentum 40*, 1990; Mieke Bal (ed.), *Anti-Covenant Counterreading Women's Lives in the Hebrew Bible*, Sheffield 1989.

Bij de tekst

De stem die een mensenkind op zijn voeten zet

Bij Ezechiël 1,15-2,2

Intrigerende, vurige wezens, die onze fantasie prikkelen en onze greep op de werkelijkheid betwisten. Zo heb ik de eerste helft van Ezechiël samengevat. En met die wezens gaat Ezechiël nog even verder.

Op dezelfde plaats in de Talmud waar de rabbijnen waar- schuwen tegen het bestuderen van deze tekst, vragen ze zich ook af waarom Ezechiël zo uitvoerig is over wat Jesaja heus ook heeft gezien, maar in maar één vers beschrijft (Jes. 6,2). Ach, is het antwoord (bChagiga 13b): Ezechiël is een dorps- bewoner die de koning heeft gezien, Jesaja een stadsbewoner die de koning heeft gezien. Volgens de middeleeuwse com- mentator Rashi is de bedoeling: de dorpsbewoner is meer onder de indruk. Maar zijn opvolgers zeggen: de dorpsbewo- ner heeft meer bewijs nodig om zijn dorpsgenoten ervan te overtuigen dat hij echt de koning heeft gezien. In ieder geval maakt de uitvoerige omschrijving eens temeer duidelijk, hoe groot de afstand is tussen onze begrippen en wat Ezechiël ons hier wil zeggen.

Per zwenkwiel omhoog

Grootste verschil met de eerste veertien verzen is, dat de wezens nu in beweging komen. Zoals de vleugels al deden vermoeden, gaan ze omhoog. Maar voor het zover is, moet er nog één belangrijk detail worden belicht: de wielen. Daar- mee raken ze de aarde – in hoger sferen zijn we nog niet. En die wielen zijn indrukwekkend, imponerend. In Tenach zijn ze ook relatief zeldzaam. Naast de wielen van de strijdwa- gens van de Egyptenaren die slippen in de zeebodem (Ex. 14,25 – in Nah. 3,2 rijden ze helaas wel door) en een dors- wiel in Jesaja 28,27 en Spreuken 20,26 (alhoewel dat ook weer zo'n strijdwagen kan zijn) komen ze vooral voor in 1 Koningen 7, waar ze de onderstellen van de wasbekkens in de tempel verrijdbaar maken. En in Ezechiël dus, hier en in hoofdstuk 10 en 11, waar de cherubs in de tempel net zulke wielen hebben als de wezens in hoofdstuk 1. Snelheid en gevaar lijken mij de associatie, en hier is bovendien hun grootste gebrek – dat ze niet wendbaar zijn – opgeheven door zo'n zwenkwiel *avant la lettre* – over jongensdromen gesproken. Bovendien zitten ze vol met ogen. Of dat is om je ontwijken of je te treffen – zie maar.

Horen brengt ons verder dan zien

Vanaf vers 19 gaat het dan naar waar die wezens al die tijd al op leken te wijzen: omhoog. De geest, die bepaalt waar- heen ze gaan, komt weer langs. Dat weer opnemen van pas- sages uit vorige verzen wordt gaandeweg een stijfiguur, die enerzijds ervoor zorgt dat alles en iedereen meekomt, ook de lezer, en anderzijds de spanning opvoert – heel gemak- kelijk gaat het niet. Maar we komen verder, met de wezens, en dan direct ook boven hen uit. Daar is het gewelf dat we kennen uit Genesis 1. Het komt verder behalve op de paral- lelle plaats Ezechiël 10,1 alleen nog voor in Psalm 19,2 en 150,1 en in Daniël 12,3. Dat het hier wel van ijs lijkt, vergroot de ontoegankelijkheid. Dus houdt het verhaal de pas weer in, laat het oog nog even rusten op wat onder het gewelf is, de wezens, met hun vleugels, nu niet langer om te vliegen maar om te bedekken.

Maar dan gaat het verder, met die vleugels allereerst. Want die brengen ons van zien naar horen. En dat horen brengt ons verder dan dat zien – niet zo'n wonder, als je bedenkt dat het vanaf het begin bij heel dit visioen ging om het woord van JHWH (Ez. 1,3), maar voor onze door beeld bepaalde cultuur wel het noteren waard. Via het geluid (letterlijk: de stem) van

de vleugels komen we in de buurt van de stem van *Sjaddai*: de 'almachtige', 'die doet wat Hij zegt'. Verder reiken de wezens met hun vleugels dan ook niet. Als die stem wordt gehoord, gaan hun vleugels ervan hangen (1,24.25). Maar de stem gaat wel verder, het verhaal ook, nu zelfs boven het gewelf. Daar vermoedt de ziener iets als saffier – zien doet hij het niet, dit is alles uit het gehoor. In Exodus 24,10 is saffier inderdaad de kleur van Gods voetenbank, dus vermoedt hij daarbovenop de gelijkenis van een zetel – hier wordt geregeerd. En dan, daarop, de gelijkenis van wat eruitziet als een mens (1,26). Niet de gelijkenis van een mens uit vers 5, waarin je mis- schien een tegenstelling met de gelijkenis van God uit Gene- sis 1 kunt horen, maar met nog een stap ertussen. Alsof de ziener vermoedt dat 'geschapen naar Gods beeld en gelijke- nis' niet alleen iets over de mensen zegt, maar, wie weet, toch ook over deze God.

Het vuur verhuld door haar huis

Maar wat hij ziet is opnieuw dat onbekende *chasjmal*, waar- van je nooit weet of het je nu voorlicht of verblindt, wijzer maakt of iets wijsmaakt (zie vorige week bij Ez. 1,4). En hoe hoger je komt, hoe meer het vuur is verhuld, 'door haar huis', staat er letterlijk (1,27). In de vertalingen is dat ver- dwenen. Maar in Ezechiël lijkt het me geen woord om over te slaan, gezien de lading van 'het huis' in hoofdstuk 8-11, waar Gods heerlijkheid de tempel verlaat, en in hoofdstuk 40 en volgende, waar het het centrum van het nieuwe begin wordt. Of dat huis dat het vuur aan het oog onttrekt, dan een verwijzing is naar de tempel, of nu juist de onhoudbaar- heid daarvan beduidt, blijft de vraag. In ieder geval gaat dat huis de glans te boven, die de onderkant van deze ver- schijning is en wordt vergeleken met de verbondsboog uit Genesis 9.

Met die verbinding van Godswege komt het visioen tot zijn climax. Die stem die boven alles uitgaat, die blijkt verstaan- baar. En die zet dit mensenkind op zijn voeten, door de geest. Dat is dus de richting waarin de geest die wezens heeft laten gaan. Daarmee is de gangbare route van de religie – wij op weg naar boven, ons steeds kleiner wetend tegenover de onmetelijke God – omgekeerd: deze God daalt naar ons af en spreekt ons aan, roept ons in het leven.

Eddy Reefhuis

Ezechiël 1,15-28a